

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ОСВІТИ

УДК 37.035.6

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.75-2.3>**Т. В. Кравченко**викладач факультету лінгвістики
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ОЦІНКА ПАТРІОТИЧНИХ НАСТРОЇВ НАСЕЛЕННЯ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ (НА ОСНОВІ ДВОХ ВИБІРКОВИХ ОПИТУВАНЬ У ПЕРІОД 2017–2020 РОКІВ)

У статті проаналізовано сучасні патріотичні настрої британського суспільства та стан сформованості патріотизму у Великобританії. Дослідження обґрунтовано зростаючим інтересом до проблем патріотичного виховання. Як матеріал для дослідження використано матеріали відкритих Інтернет-джерел на зразок архівів запитань-відповідей, об'єднаних навколо тематичних кіл та Інтернет-представництва фірми маркетингових досліджень. Зауважено, що використані Інтернет-ресурси мають багаторічну гідну репутацію. Зокрема, дослідницька організація YouGov є найбільш цитованим джерелом маркетингових досліджень у Великобританії. Констатовано, що соціальний сервіс обміну знаннями Quora, який є вебсайтом питань і відповідей, вигідно вирізняється високим рівнем інформативності. Зазначено, що завдяки перевірній репутації користувачів Quora, їхні відповіді є докладними та мають обґрунтовану цінність. З урахуванням результатів опитувань YouGov та Quora, які стосувалися британського патріотизму, було складено узагальнене уявлення про сучасні патріотичні настрої британського суспільства. Проведено аналіз та порівняння даних, які оцінювали ступінь патріотичних почуттів людей та чи пишуться вони тим, що є британцями. Завдяки тривалості опитування констатовано наявність нещодавніх змін у патріотичних настроях, які пов'язані з виходом Сполученого Королівства з Європейського Союзу. Зазначено, що, як правило, патріотизм розглядається опитуваними як відчуття прихильності та любові до країни, де вони народилися, а також як елемент соціального благополуччя. Висловлено припущення стосовно перспективних змін щодо поширення патріотичних та національних почуттів. Проте зауважено, що окремі жителі Великобританії не розуміють концепції патріотизму, не бажають або не можуть пишати ні історією рідної країни, ні її досягненнями. Молодь, як правило, менш патріотична, ніж люди старшого віку. Серед тих, хто пишається тим, що є британцем, британську ідентичність однаковою мірою відчують усі вікові категорії жителів Великобританії. На основі дослідженого матеріалу узагальнено, що серед населення Великобританії досить високий рівень сформованості патріотизму. Проте водночас зауважено, що цей патріотизм не має демонстративного характеру. Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення підходів до патріотичного виховання молоді.

Ключові слова: опитування, Інтернет-ресурс, патріотизм, патріотичне виховання, британці.

Постановка проблеми. Питання об'єднання людей у суспільстві та досягнення більшої єдності та патріотичності громадян за умов світових глобалізаційних та інтеграційних процесів не втрачають своєї актуальності. Зазначається, що у державах сучасного світу «проблема патріотичного виховання залишається однією з умов успішної соціалізації особи – громадянина нації-держави чи хоч би й міжнародної європейської спільноти» [2]. Відомо, що розвинуті країни виробили свої способи «формування лояльних, достатньо активних, відповідальних громадян, здатних на патріотичні вчинки» [2]. Доцільним є вивчення досвіду з питань патріотичного виховання у таких країнах, а також ознайомлення з уже досягнутими резуль-

татами щодо формування свідомої позиції членів громадянського суспільства [3]. Потребують вивчення особливості та відмінності природного, державного та суспільного (суспільно-громадянського) патріотизму. Від природного до державного патріотизму необхідний значний шлях розвитку особистості. Гідним вивчення є здобутий досвід такої розвинутої країни, як Великобританія.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням стану сформованості патріотизму, поширення патріотичних та національних почуттів серед народів різних країн присвячено багато соціологічних опитувань. Наприклад, проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно із соціологічною службою Центру

Разумкова з 13 по 18 грудня 2019 р. загальнонаціональне дослідження «Патріотизм, мова та зовнішньополітичні пріоритети – громадська думка України» [4]. За результатами цього дослідження було з'ясовано, що основними складниками патріотизму українці вважають передовсім любов до своєї країни (80%), готовність захищати свою країну, якщо треба – зі зброєю (64%), виховання у дітей любові та поваги до своєї країни (58%), дотримання усіх законів країни (56%), знання історії своєї країни, її культури (51%) [4].

Подібні дослідження надають можливість вивчати стан патріотичного виховання, бачити важливі боки соціальної дійсності, допомагають виявити норми і цінності, притаманні суспільству. Результати досліджень рівня патріотичної свідомості, сприйняття основ патріотизму з урахуванням сучасних обставин використовуються для вдосконалення підходів до виховання національної патріотичної самосвідомості [3]. Огляд виконаних соціологічних досліджень, їх аналіз та висновки є темою багатьох дослідницьких робіт науковців та фахівців, які працюють у цій сфері (І.Д. Бех, Р.В. Гула, О.М. Лозова, В.В. Карлова, І.О. Кресіна, А.Ф. Колодій, Т.М. Чернуха та ін.).

За допомогою методу опитування можна одержати інформацію, не завжди відображену в документальних джерелах чи доступну прямому спостереженню. Опитування застосовується тоді, коли єдиним джерелом інформації є людина – носій досліджуваних явища чи процесу. Очевидно, що інформація, одержана завдяки цьому методу, є надійнішою та повнішою. Проте завжди слід ураховувати можливе спотворення інформації, одержаної методом опитування.

Мета статті. Метою статті є визначення стану сформованості патріотизму у Великобританії, а саме оцінка патріотичних настроїв британського суспільства в сучасних умовах. Для досягнення мети були використані британські відкриті Інтернет-джерела на зразок архівів запитань-відповідей, об'єднаних навколо тематичних кіл та Інтернет-представництв фірм маркетингових досліджень. Для вирішення поставлених завдань був використаний комплекс теоретичних методів, зокрема аналіз, синтез, узагальнення та систематизація.

Виклад основного матеріалу. Для розгляду пропонуються аналіз та оцінка відомостей, отриманих шляхом нестандартизованого спостереження. Як джерела застосовуються матеріали таких Інтернет-ресурсів, які вже мають багаторічну гідну репутацію. На дані дослідницької організації YouGov (yougov.co.uk) регулярно посиляється преса по всьому світу. У Великобританії YouGov є найбільш цитованим джерелом маркетингових досліджень. YouGov має одну з найбільших дослідницьких мереж у світі, спектр питань,

які вона досліджує, є величезним та продовжує невпинно зростати.

З огляду на поставлені завдання статті, розглянемо результати виконаних YouGov опитувань, пов'язаних із проявами патріотизму серед населення Великобританії в сучасних умовах. Різноманітність британського суспільства робить визначення британства постійним процесом, тому зупинимося на найбільш конкретизованих питаннях. Для загального опитування були запропоновані запитання: «Наскільки Ви патріотичні?» (3 732 опитуваних) та «Наскільки Ви пишаєтеся тим, що є британцем?» (3 059 опитуваних) [6; 7]. Опитування були завершені 15 грудня 2017 р. та 25 червня 2020 р. відповідно. На перше питання 16% та 43% опитуваних визнали себе дуже патріотичними та достатньою мірою патріотичними відповідно. Не дуже патріотичних виявилось 23%. Тих, хто вважав себе зовсім не патріотичним, виявилось 11%. І ще 7% не змогли відповісти. Під час оцінювання за віковими категоріями більш патріотичними були особи старші за 50 років. Серед молоді до 25 років найбільший відсоток припав на тих, хто визнав себе не дуже патріотичним або патріотичним достатньою мірою. На друге питання у цілому 67% опитаних визнали, що дуже або безумовно пишаються тим, що вони є британцями. Зовсім не пишалися лише 9%, не змогли відповісти ще 7%. Серед вікових категорій кількість тих, хто безумовно пишається, була майже однаковою для всіх категорій. Найбільша кількість тих, хто дуже пишається, що вони британці, кому вже виповнилося 65 років. Водночас кількість тих, хто не зміг відповісти, є найменшою (взагалі найменшим показником у таблиці) – серед старших від 65 років. YouGov наводить лише статистику у цифрах, проте з можливістю сортування за регіоном, статтю, віком, політичними вподобаннями та соціальним статусом [6; 7].

Щоб отримати більш розгорнуті відповіді на поставлені вище питання, звернімося до іншого Інтернет-ресурсу. Quora – це заснований у червні 2009 р. соціальний сервіс обміну знаннями, своєрідний вебсайт питань і відповідей, який також функціонує як архів запитань-відповідей, які об'єднуються за темами. Користувачі Quora зареєстровані під своїми справжніми іменами, адже для цінності відповідей важливе місце має репутація людини, яка їх надає. Цей Інтернет-сервіс вигідно вирізняють висока інформативність і обмеженість зайвої інформації. За даними SimilarWeb, у лютому 2019 р. кількість візитів до Quora становила 619,5 млн, що, безумовно, підтверджує активність цього ресурсу. Питання, пов'язані з британським патріотизмом, є досить популярними на Quora і представлені у різних варіаціях. Для зіставлення з уже розглянутими вище відповідями, розглянемо, що саме відповідають користувачі Quora на питання: «Чи є британці патріотами?» та «Чи пишаються вони тим,

що є британцями?», а також у чому, на думку користувачів, виражається британський патріотизм? [8; 9]. Опитування є безстроковим, проаналізовані відповіді відносяться до періоду з 2016 по 2020 р. Кількість осіб, які брали участь в опитуванні, на Quora є суттєво меншою (36, 31 та 11 осіб відповідно без урахування коментарів інших осіб до кожної відповіді, кількість яких є значно більшою). Проте кожний дописувач надав розгорнуту, «живу» відповідь. За цими відповідями вимальовується яскрава, насичена почуттями та подробицями загальна картина патріотичної спрямованості британського суспільства. Студенти і викладачі, науковці, власники підприємств, музиканти і письменники, інженери-електронники, інженери-програмісти, IT-бізнес-аналітик, фармацевт, зоотехнік та багато інших осіб різного віку наводять відповіді, в яких обґрунтовують свої точки зору. Розглянуті відповіді конкретних осіб на зазначені питання за побіжного переведення на мову статистики з незначними відхиленнями відповідають статистичним даним YouGov, зокрема розподілу за віковими категоріями. Не зупиняючись на кожній відповіді окремо, можна скласти певне уявлення про внутрішні переконання британців, утвердження у свідомості і почуттях їхніх особистостей патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого Великобританії, дізнатись, чи пишаються вони своєю приналежністю до британської нації.

Отже, за словами опитаних, проблема в тому, що на відміну від багатьох інших країн або навіть сукупностей держав Великобританія – це чотири різні країни з різною історією і культурою. Вони стверджують, що демонстрація англійського прапора зазвичай є ознакою англійських футбольних фанатів, які мають жакливу репутацію у всьому світі, або расистських етнічних націоналістичних груп: «Якщо хтось виставляє напоказ прапор Союзу (прапор Великобританії) або хрест Святого Георгія (прапор Англії), це ніколи не закінчується добре ... пощастить, якщо про вас не повідомлять у соцмережі або в поліцію як про «расиста» [8]. Більшість тих, хто взяв участь в опитуванні, люблять свою країну, знають її історію, пишаються нею та визнають з усіма її недоліками, адже вона привела до того багатого і різноманітного досвіду, який існує сьогодні. Так само більшість вважає себе патріотами та абсолютно впевнені, що Великобританія – це найкраща країна у світі, але «сказати так було б нескромно» [9]. Як патріоти вони пишаються теоретичними, технологічними, художніми та культурними досягненнями, які зробили Великобританію затребуваною на світовій арені. Учасники опитування знають та наводять багато імен своїх відомих співвітчизників, винаходи яких здобули всесвітнє визнання та вдячність: Ньютон, Джеймс Кларк Максвелл, Адам Сміт, Джеймс Ватт, лорд Кельвін, Чарльз Дарвін,

Хамфрі Деві, Чарльз Беббідж, Вільям Стерджен, Олександр Флемінг, Ізамбард Кінгдом Брюнель, Олександр Грем Белл, Джон Лоугі Берд та ін. Також називають імена спортсменів, діячів культури та мистецтва та інших всесвітньо відомих співвітчизників [8]. Вони впевнені, що дуже багато британців щиро люблять свою країну, цінують свободу, яку вона забезпечує для них, культуру, правову систему, демократію. Проте не все виглядає так райдужно, і все більша частина населення прагне та вимагає «чесно» розповісти про минуле і переоцінити участь країни в таких непривабливих діях, як работоргівля або старі ідеї Імперії. Дехто з опитаних озирається на історію і знаходить речі, які не подобаються сучасній людині. Проте інші вказують на важливість розуміння підходів, які застосовувалися в ті історичні періоди, а не осудження подій минулих днів з упередженнями ХХІ ст. Опитувані зазначають, що у Великобританії більше «тихого» патріотизму, патріотизму, публічного визнання якого багато британців уникатимуть, незважаючи на власну щиро прихильність [8].

Суттєво менша частина опитаних має інший погляд на поставлені питання. Дехто навіть зазначає: «Британська історія огидна. Для мене це нічого не означає. Мені соромно за це» [9]. Вони кажуть, що не розуміють концепцію патріотизму. Визнаючи наявність багатьох речей, які подобаються їм у Британії, цим опитуваним не зрозуміло, чому вони повинні бути патріотами тільки через те, що вони народилися у цій країні, та тому, що у цій країні багато знаменитостей і видатних досягнень [9].

Один із відповідачів висловлює думку: «Традиційний британський патріотизм помер разом з імперією. Ви швидше знайдете патріотів чотирьох об'єднаних королівств нашої країни, ніж гордого британця» [8]. Його думку поділяють і доповнюють: «Люди, скоріше за все, будуть англійцями, шотландцями, валлійцями або ірландськими націоналістами. Або, скоріше, місцевими жителями, які пишаються тим, що вони з Манчестера або Ліверпуля» [8]. Також серед молоді панує думка, що вони не можуть пишатися тим, чого не робили, так само як не можуть пишатися тим, що зробили інші англійці.

Аналізуючи всі відповіді користувачів Quora на вищезгадані запитання та коментарі до цих відповідей за зазначений період часу, можна зробити певні обґрунтовані висновки. Більшість тих, хто надав відповіді, вважає себе патріотами та пишається тим, що вони британці. Характерною є висловлена думка, що британці не думають про патріотизм кожен день, але, «загнані в кут, більшість британців проявлять почуття патріотизму» [8]. Опитувані визнають, що Великобританія, як і раніше, знаходиться в авангарді інновацій, що ця країна «вільна і безпечна, що уряд, хоча і не бездоганно, але насправді приймає на себе

відповідальність, коли помиляється», що в країні не обмежується свобода слова та люди мають право «вільно висловлювати свої побоювання і фактично вимагати змін» [8]. Опитувані майже не згадують про заходи, спрямовані на патріотичне виховання та популяризацію ідеї національної свідомості. Поняття «патріотизм» та чинники, які становлять це поняття, не зовсім зрозумілі лише одиницям із тих, хто відповідав на поставлені запитання. З огляду на молодий вік цих людей та те, що сьогодні їх цікавлять такі питання, можна зробити певне припущення, що вони мають активну життєву позицію, отже, у майбутньому в результаті осмислення ними своєї громадянської ролі у суспільстві цілком можливе формування у них таких особистісних якостей, як патріотична свідомість, патріотична поведінка та діяльність. Проте серед відповідей, наданих напередодні виходу Сполученого Королівства з Європейського Союзу та за останній час, з'явилися заяви на зразок: «Я був патріотом до голосування по «Брекзит» [8]. Це свідчить про зміни у громадській свідомості щонайменше на час перехідного періоду, коли населення Великобританії стурбоване своїм майбутнім. Для об'єднання людей на позитивній платформі уряд Великобританії знову згадав про проєкт «Глобальна Британія», анонсований ще у 2016 р. Цей проєкт спрямований на відродження імперських амбіцій та міжнародного впливу держави. Ще у лютому 2020 р. міністр закордонних справ Домінік Рааб описав урядове бачення «воістину глобальної Британії» з опорою на три стовпи, першим з яких є подальше доведення того, що Великобританія є найкращим союзником, партнером та другом європейських сусідів; другим стовпом передбачається збереження ролі Великобританії як енергійного поборника вільної і відкритої торгівлі; третім – позиціонування Великобританії як могутньої сили добра у світі [5]. Є очевидним, що саме зараз, після Брекзиту, британська ідентичність та патріотична свідомість зазнають певних випробувань. Зрозуміло, що для забезпечення єдності народу у громадському та національному вимірі необхідно об'єднати сторони, які перебувають у стані конфронтації, і це, скоріше за все, відбуватиметься на платформі патріотизму як стабілізуючого чинника національної та громадянської злагоди. Отже, як зазначав Гордон Браун, «найвірнішим засобом забезпечення економічного, соціального і культурного зростання в нинішньому столітті виявиться опора ... на цінності свободи, відповідальності і справедливості» [1].

Висновки і пропозиції. У статті реалізовано спробу визначення стану сформованості патріотизму у Великобританії та виконано оцінку патріотичних настроїв британського суспільства. Було з'ясовано, що не всі жителі Великобританії готові

безумовно визнати себе патріотами. Проте більшість вважає себе патріотичними достатньою мірою та пишається тим, що вони британці. Більшість опитуваних виявили високий та достатній рівні патріотичності на емоційному рівні, а також почуття поваги та любові до рідної країни. В основі їх патріотизму – видатні приклади минулого, досягнення сьогодення та перспективи майбутнього. Слід зазначити, що рівень патріотизму є деякою мірою показником результативності державної ідеології.

Дослідження патріотичних настроїв є актуальним з огляду на вдосконалення заходів патріотичного виховання, адже патріотизму, як і будь-якій формі соціального настрою, притаманні зміни. Перспективним дослідженням за цією темою може бути спостереження за змінами патріотичних настроїв серед населення Великобританії після виходу з Європейського Союзу.

Список використаної літератури:

1. Браун Г. Что значит быть британцем. *Россия в глобальной политике*. 2006. Т. 4. № 5. URL: http://www.globalaffairs.ru/number/n_7429 (дата звернення: 28.02.2021).
2. Колодій А.Ф. Національна єдність і патріотизм як чинники національної безпеки. *Національна безпека України* : Конференція українських випускників програм наукового стажування у США, м. Чернігів, 16–19 вересня 2004 р. Київ : Стилос, 2004. С. 39–61.
3. Кравченко Т.В., Семида О.В. Аспекти патріотичного виховання у Великій Британії. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 4(88). С. 164–176.
4. Патріотизм, мова та зовнішньополітичні пріоритети – громадська думка України / Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. 21 січня 2020 р. URL: https://dif.org.ua/article/%20patriotyzm_mova (дата звернення: 28.02.2021).
5. Харив І. Стратегія «Глобальна Британія». *Strategic Group Sofia*. URL: <https://sg-sofia.com.ua/strategiya-global-britain-analit-obzor> (дата звернення: 28.02.2021).
6. YouGov. How proud are you, if at all, to be British? YouGov/Daily Question, 25.06.2020. URL: <https://yougov.co.uk/topics/travel/survey-results/daily/2020/06/25/31f14/2> (дата звернення: 28.02.2021).
7. YouGov. How patriotic are you? YouGov/Daily Question, 15.12.2017. URL: <https://yougov.co.uk/topics/politics/survey-results/daily/2017/12/15/407dd/2> (дата звернення: 28.02.2021).
8. Quora. Are the British people patriotic? URL: <https://www.quora.com/Are-the-British-people-patriotic> (дата звернення: 28.02.2021).
9. Quora. Are Britons proud to be British? URL: <https://www.quora.com/Are-Britons-proud-to-be-British> (дата звернення: 28.02.2021).

Kravchenko T. Assessment of patriotic feelings in British society (based on two opinion polls for the period 2017 to 2020)

This article assesses the current state of patriotic feelings in British society. The topic is actualized by constant interest toward the problems of patriotic education. The article presents data of two researches about patriotic attitudes of population in the United Kingdom, conducted in 2017 and 2020. There are analysis and comparison of indicators of patriotic feelings of people and proud to be British. Quora is a rapidly growing service that augments a regular Q&A system with social links between users. In the last few years, community question-and-answer (Q&A) sites have provided a new way for users to search for specific detailed information, much of which involves getting first-hand answers of specific questions. It is a qualitative research method and accordingly prioritizes validity and the depth of the interviewees' answers. YouGov is an international research data and analytics group. YouGov data is regularly referenced by the press worldwide and YouGov is the most quoted market research source in the United Kingdom. These sites with answers to questions are popular among Internet users. They have a good reputation among aspirants with regards to Answers Evaluation. In this paper, we therefore systematically combine and compare these two before-mentioned polls, the results of which are given below. For most UK residents, patriotism starts with a sense of pride in their country, which predisposes them to identifying things about their country, its history and institutions which reinforce that pride. Patriotism is considered as a sense of belonging and love to the country of birth and as an element of social wellbeing. The British identity is felt equally by all generations of United Kingdom residents. Pride in identifying as British is weaker among the young and stronger among the old. Young people are tend to be less patriotic than older people. A sense of humour, tradition, manners and fair play are characteristics most people surveyed associate with being English. In the United Kingdom today, open patriotism is generally hidden away. Some people who answered the questions believe that main reason Brits feel so awkward about any displays or admissions of patriotism is precisely because these do recognise their country's shortcomings. The research results can be used to improve approaches to the patriotic education of young people.

Key words: *poll, Internet resource, patriotism, patriotic education, British.*